

WWW.IMMIGVANHEUGTEN.NL

BACKGROUND 1985-02

**SOVJET-AFGHANISTAN EN DE
BEDREIGING VAN PAKISTAN**

OLIVIER IMMIG & JAN VAN HEUGTEN

FEBRUARI 1985

THE NETHERLANDS

SOVJET-AFGHANISTAN EN DE BEDREIGING VAN PAKISTAN

Aan het eind van de jaren '70 vonden in Zuidwest-Azië machtswisselingen plaats, die tot ingrijpende veranderingen in de binnenlands-politieke en de regionale verhoudingen hebben geleid, alsmede tot sterk gewijzigde machtsposities van de Verenigde Staten en de Sovjetunie in het gebied. In Pakistan werd in juli 1977 premier Bhoetto na een staatsgreep afgezet en opgevolgd door generaal Zia ul Haq. Toen deze niet af te brengen bleek van de bouw van een kerncentrale, was dat voor Washington reden om de hulp aan Islamabad in 1978 en 1979 stop te zetten. In Afghanistan vond in april 1978 een staatsgreep plaats die de communistische, op Moskou georiënteerde Democratische Volkspartij van Afghanistan aan de macht bracht ten koste van president Daoed. Met het vertrek van de sjah in januari 1979 verdween Iran als pro-Westers bolwerk. Evenals Zia ul Haq - na stopzetting van de Amerikaanse hulp - trok Khomeini zijn land terug uit het CENTO-bondgenootschap, dat vervolgens uiteen viel (september 1979). Daarmee was de rol van de Verenigde Staten in Zuidwest-Azië vrijwel uitgespeeld.

Deze ontwikkelingen waren ogenschijnlijk gunstig voor de Sovjetunie. Iran was echter niet alleen sterk anti-Amerikaans, maar het maakte tevens duidelijk dat het geen nauwere banden met het Kremlin wilde. Bovendien namen tussen Moskou en Teheran, maar vooral met Islamabad, de spanningen toe vanwege de ontwikkelingen in Afghanistan. Daar dreigde het door Moskou gesteunde regime te bezwijken onder de druk van het vanaf maart 1979 steeds massaler wordende binnenlandse verzet, volgens de sovjetleiders direct gesteund door onder meer Islamabad. Derhalve voelde Pakistan zich ernstig bedreigd toen de Sovjetunie in december 1979 Afghanistan binnenviel. De VS, zeer bevreesd voor een totale sovjetoverheersing van de regio, boden Islamabad hulp aan. Maar Zia ul Haq kwalificeerde Carters 400 miljoen dollar als "peanuts",¹ en hij wees ze van de hand: een aanvaarding zou Moskou waarschijnlijk eerder provoceren dan afschrikken. Een veel hoger bod van Reagan accepteerde Ul Haq later wèl; in juni 1981 ondertekenden beide landen militaire en economische overeenkomsten ter waarde van drie miljard dollar.

Desondanks is de veiligheid van Pakistan allerminst gegarandeerd. Met de bezetting van Afghanistan heeft de Sovjetunie haar militaire positie in de regio versterkt en zich bovendien nieuwe mogelijkheden verschaft tot inmenging in de interne aangelegenheden van juist Pakistan.

Het Kremlin zal zijn troepen niet uit Afghanistan terugtrekken alvorens overtuigd te zijn van de levensvatbaarheid van een loyale en stabiele Afghaanse (satelliet-)regering. Met de bezetting van Afghanistan en de installatie van Karmal, en met haar houding tijdens de onderhandelingen die sindsdien zijn gevoerd ten aanzien van de terugtrekking van de troepen, heeft de Sovjetunie duidelijk gemaakt Afghanistan niet meer te willen

prijsgave. Bij herhaling hebben Moskou en Kaboel verklaard dat de Afghaanse "revolutie" een "onomkeerbaar" proces vormt.

Het officiële sovjetstandpunt luidt dat Afghaanse "reactionaire" en "contrarevolutionaire" krachten ("bandieten") daaraan een einde willen maken. Ze zouden daarin worden gesteund door Pakistan, de "imperialisten" (de Verenigde Staten voorop), de "hegemonisten" (China), "Arabische reactionairen" (vooral Saoedi-Arabië en Egypte) en de "zionisten" (Israël), die aldus een niet-verklaarde oorlog tegen Afghanistan voeren.² Vanwege deze agressie zou de Afghaanse regering, op grond van het vriendschapsverdrag van december 1978 met de Sovjetunie, het Kremlin om militaire hulp hebben verzocht. "De regering van de Sovjetunie heeft het verzoek van Afghaanse zijde ingewilligd", aldus Radio Kaboel op 28 december 1979.³

Maar Moskou en Kaboel hebben nooit kunnen bewijzen dat ten tijde van de "hulpactie" een dergelijke externe bedreiging bestond, en ook heeft men zich in wonderlijke bochten gewrongen om de legitimiteit van het Afghaanse verzoek om hulp aan te tonen.⁴ Wat eind 1979 in feite dreigde, was de teloorgang van jarenlange inspanningen en investeringen van de Sovjetunie in Afghanistan door een overwinning van de Afghaanse opstandelingen op het communistisch bewind in Kaboel.⁵ De invasie, en de daaropvolgende vervanging van de falende en eigenzinnige president Hafizoellah Amin door de volgzaam Babrak Karmal, dienden om de opstanden neer te slaan en de satellietstatus van het land te waarborgen. De sovjettroepen zijn er tot op heden niet in geslaagd deze doelstellingen te realiseren.

Afghanistan als militaire springplank

De rechtvaardigingen die de Sovjetunie voor haar optreden aanvoerde, vonden geen erkenning in de internationale gemeenschap. Deze was van mening dat Moskou zich schuldig had gemaakt aan gewelddadige schending van de soevereiniteit van een ongebonden staat. Een resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties die de invasie veroordeelde, werd met overweldigende meerderheid aangenomen. Even zwaar was de diplomatieke nederlaag die de Conferentie van islamitische staten (27 en 28 januari bijeen te Islamabad) aan Moskou toebrengt: unaniem werd de terugtrekking van de sovjettroepen geëist, en Afghanistan werd voor onbepaalde tijd geschorst als lid van de organisatie.

Dramatisch waren de gevolgen van de invasie voor de betrekkingen met de VS. Nog op 24 december 1979 had Gromyko Amerikaanse beschuldigingen van troepenconcentraties langs de Russisch-Afghaanse grens botweg van de hand gewezen;⁶ die zelfde avond arriveerden de eerste eenheden van de invasiemacht in Kaboel. Op 28

december eiste Carter via de "hot line" van Breznev dat deze de troepen onmiddellijk uit Afghanistan zou terugtrekken, en hij wees erop dat een weigering ernstige consequenties zou hebben. Op 3 januari verzocht hij het Congres om uitstel van behandeling van het SALT-II-akkoord; een dag later kondigde hij een aantal sancties tegen de Sovjetunie af, waaronder stopzetting van de leveranties van graan en hoogwaardige technologie. Voor Carter betekende de sovjetinvasie "the gravest risk to world peace since World War II", en ze luidde het einde van de ontspanning in.

De adviseur van nationale veiligheidszaken Brzezinski verklaarde dat de invasie van Afghanistan "een kwalitatief nieuwe stap" betekende, met een verontrustende betekenis die veel verder reikte dan pogingen door de Sovjetunie de rebellie van islamitische stammen te onderdrukken en de satellietregering in Kaboel te steunen. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog had Moskou rechtstreeks, met gebruikmaking van uitsluitend eigen troepen, geïntervenieerd in een Derde-Wereldland. Carters voornaamste adviseur met betrekking tot de sovjetpolitiek, Marshall D. Shulman, wees erop dat de invasie kwam na vijftien jaar van militaire opbouw, en de vraag was welke volgende stap Moskou met al die militaire macht zou zetten.⁷ Of, zoals Edmund Muskie het later stelde, zal de Sovjetunie Afghanistan gebruiken als "springplank" richting oliebronnen en warmwaterhavens aan de Perzische Golf?⁸

De regering-Carter meende dat dit laatste het geval was. In zijn "State of the Union"-boodschap van 23 januari 1980 kondigde Carter af dat de Verenigde Staten vitale belangen hadden in de regio van de Perzische Golf, en dat elke aantasting daarvan door een buitenlandse mogendheid zou worden beantwoord met alle mogelijke middelen, inclusief militaire. Deze verklaring werd al spoedig bestempeld als de "Carter-doctrine". Door een verhoogde Amerikaanse militaire paraatheid in de regio - de opbouw van een Rapid Deployment Force - moest deze politiek mogelijk worden gemaakt.⁹ De boodschap was een duidelijk signaal aan Moskou dat verdere agressieve stappen in het Golfgebied tot oorlog zouden leiden.

Qua stijl en inhoud deden de Amerikaanse reacties sterk denken aan de Koude-Oorlogsrethoriek. Moskou reageerde hier verbaasd op. Breznev benadrukte krachtig de defensieve aard van het sovjetoptreden in Afghanistan. De gebeurtenissen daar brachten de nationale belangen en de veiligheid van de Verenigde Staten niet in gevaar, stelde hij, en de Sovjetunie bezat geen expansiedrang ten aanzien van Pakistan, Iran of andere landen in de regio.¹⁰

Ofschoon zij een daad van agressie en vanzelfsprekend een grove schending van de soevereiniteit van een land betekende, heeft de sovjetbezetting van Afghanistan tot op zekere hoogte ook een defensief aspect, in de zin van verdediging van politiek bezit. Vandaar de term "defensieve agressie", waarmee de Britse ambassade in Kaboel de invasie karakteriseerde.¹¹ Want al behoorde Afghanistan formeel tot de groep van ongebonden landen, het

was ook een sovjetsatelliet, waar Russische civiele en militaire adviseurs al ruimschoots vóór de invasie in belangrijke mate de dienst uitmaakten.¹² In wezen moet men de actie als een bijzondere toepassing van de "Brezjnev-doctrine" beschouwen.¹³

Of Afghanistan als militaire basis moet dienen voor een sovjetexpansie naar de warmwaterhavens en de oliebronnen aan de Perzische Golf, is een vraag die speculatieve en zeer uiteenlopende antwoorden oplevert. Uitsluitel omtrent de bedoelingen van de Sovjetunie ontstaat pas dan wanneer het Kremlin Afghanistan daadwerkelijk gebruikt om de regio of een deel daarvan militair te overrompelen. Tot dusverre is daar geen sprake van geweest. Duidelijk is wel dat deze mogelijkheid als reëel moet worden beschouwd, ongeacht de toekomstplannen van Moskou. Derhalve zag het Westen zich gedwongen tot nieuwe politieke en militaire initiatieven, teneinde zijn belangen in het gebied te beschermen. De opbouw van een snelle-interventiemacht door de Verenigde Staten vloeit daar uit voort.

Afghanistan kan fungeren als militaire springplank voor sovjetexpansie, zij het niet in alle opzichten als de meest ideale. Een hoge officier van de Amerikaanse strijdkrachten die enige tijd in het land had doorgebracht, gaf na de invasie te kennen dat noch het terrein noch de gesteldheid van de wegen gelegenheid bood tot een snelle zuidwaartse opmars.¹⁴ Het voert ons te ver Afghanistan "a footpath to nowhere"¹⁵ te noemen, maar de bergen en de slechts rudimentair ontwikkeld infrastructuur van Afghanistan maken een snelle opmars van tanks en transportvoertuigen naar Iran of Pakistan onmogelijk.

In vliegafstanden en -uren gemeten lijkt de bedreiging van het Golfgebied daarentegen aanzienlijk groter. Door de invasie is het gebied waarbinnen de Sovjetunie eigen militaire vliegbases bezit, met zo'n 650 kilometer naar het zuiden opgeschoven. Vanaf deze bases bedraagt de afstand naar de Arabische Zee en Perzische Golf nog slechts 600 à 800 kilometer, met als belangrijkste consequentie dat lange-afstandsbommenwerpers van het type "Bison" aanzienlijk langer dan voorheen (tot circa 30 minuten) operationeel kunnen zijn in het Golfgebied.¹⁶ De overigens al vóór de bezetting aanwezige luchthavens bij Kaboel, Bagram, Kandahar en Sjindand hebben start- en landingsbanen die lang genoeg zijn voor dit type bommenwerper.

Daarnaast heeft de Sovjetunie kort na de invasie in Zuid- en West-Afghanistan, dat wil zeggen nabij de grenzen met Iran en Pakistan, nieuwe vliegvelden aangelegd. Volgens Westerse inlichtingendiensten zijn deze bases niet geschikt gemaakt voor de "Bisons".¹⁷ De nieuwe vliegvelden zijn door Moskou voornamelijk aangelegd om vanuit de lucht de grenzen te bewaken en acties tegen de moedjaheddin (vrijheidsstrijders) in het gebied te ondernemen. De Iraanse en Pakistaanse leiders kunnen ze desalniettemin verre van veronachtzamen, want met de vliegtuigen die vanuit deze bases opereren, is Moskou wel degelijk in staat grote delen van Pakistan en Iran aan te vallen.

Bij haar pogingen de opstanden in Afghanistan te onderdrukken heeft de Sovjetunie er geen probleem in gezien de verzetsstrijders tot op Pakistaans en Iraans grondgebied vanuit de lucht te beschieten en grensdorpen te bombarderen. De honderden grensschendingen die sinds de invasie hebben plaatsgevonden,¹⁸ zorgen ervoor dat Teheran, maar vooral Islamabad, zich voortdurend moeten afvragen of Moskou bereid is verder te gaan dan het bombarderen van de grensstreken alleen. Dat de sovjettroepen daartoe de mogelijkheden bezitten, staat nu buiten kijf.

"Groot-Afghanistan" en nationaliteitenpolitiek

Niet alleen in strikt militaire zin biedt het bezit van Afghanistan de Sovjetunie belangrijke mogelijkheden tot expansie in de regio. Sinds de Afghaanse Aprilrevolutie van 1978 is Moskou in veel grotere mate dan voorheen in staat zich te mengen in de binnenlandse verhoudingen van Afghanistans buurlanden. Vooral Pakistan is uitermate kwetsbaar voor ondermijnende activiteiten vanuit Afghanistan.

Sinds de onafhankelijkheid in 1947 is Pakistan voortdurend bedreigd in zijn bestaan. Er werden drie oorlogen met India gevoerd, met als inzet Kasjmir, waarvan de laatste (in 1971) tot het verlies van Oost-Pakistan leidde. Daarnaast hebben etnische, religieuze en sociale tegenstellingen steeds voor onrust gezorgd. Herhaaldelijk is in het land de staat van beleg afgekondigd; sinds generaal Zia ul Haq in juli 1977 Zulfikar Ali Bhoetto heeft afgezet, is deze zelfs permanent van kracht.

Evenals Afghanistan kent Pakistan het probleem van grote etnische minderheden. Belangrijke mogelijkheden voor het Kremlin zich te mengen in de interne aangelegenheden van Pakistan liggen op het vlak van deze etnische verscheidenheid. Vooral de aloude kwesties-Pasjoenistan en-Beloetsjistan zijn nog steeds actueel.

Met de onafhankelijkheid van Pakistan ontstonden direct moeilijkheden met Afghanistan over de grens tussen beide landen. De Durand-linie, in 1893 vastgesteld als de demarcatielijn tussen Brits-Indië en Afghanistan, werd nu beschouwd als de definitieve grens. Daardoor werd het woongebied der Pasjoenen blijvend in tweeën gedeeld. In Pakistan vormen de Pasjoenen¹⁹ circa 8 procent op een totale bevolking van 88 miljoen. In Afghanistan was hun aantal tot de sovjetinvasie ongeveer even groot, doch hier vormden zij de meerderheid van de bevolking; uit hun midden is ook steeds de politieke leiding van het land voortgekomen. Door de Afghaanse regeringen is de Durand-linie nooit als grens erkend, noch ten tijde van de dynastie, noch ten tijde van de marxistische regeringen. Het officiële streven van Kaboel is tot op heden eenwording van Pasjoenistan.

Ten aanzien van de grootte van Pasjtoenistan lopen de opvattingen uiteen. Ironisch genoeg kwamen de meest beperkte aanspraken bij voortdurend van de Pakistaanse Pasjtoenenleiders zelf, en zij hielden niet meer in dan lokaal zelfbestuur voor de Pasjtoenen binnen Pakistans NWFP (North West Frontier Province). De meest vérgaande eisen kwamen steeds van Afghaanse zijde, en deze behelsden een Groot-Afghanistan, dat behalve (heel) Afghanistan en de NWFP ook het woongebied van de naar schatting ruim vijf miljoen Beloetsjen omvat. Dit laatste, het zogenaamde Groot-Beloetsjistan, beslaat een klein gedeelte van Afghanistan, heel Zuidwest-Pakistan (de provincie Beloetsjistan) en Zuidoost-Iran. Het strekt zich uit tot de Golf van Oman en de Arabische Zee en is derhalve zeer strategisch gelegen; bovendien is het waarschijnlijk bijzonder rijk aan grondstoffen. Tot de marxistische coup van april 1978 hebben de Afghaanse regeringen de kwesties-Pasjtoenistan en -Beloetsjistan als één geheel benaderd, als onderdeel van een Groot-Afghanistan.²⁰

Het nieuwe (DVPA-)bewind in Kaboel verklaarde de kwesties van Pasjtoenen en Beloetsjen op te willen lossen op grond van hun eigen voorkeur en met inachtneming van de historische achtergronden; dit zou moeten gebeuren in vreedzame onderhandelingen tussen Afghanistan en Pakistan.²¹ In dezelfde verklaring zegde het Afghaanse regime echter onvoorwaardelijke steun toe aan nationale bevrijdingsbewegingen. In de ogen van Islamabad leek dit voornemen ook van toepassing op Pasjtoenistan en Beloetsjistan, zeker toen president Taraki zijn eerste officiële staatsbanket gaf ter ere van de Pakistaanse Pasjtoenenleiders Aimal Khattak en Khan Abdoel Ghaffar Khan.

Ten aanzien van beide kwesties was er een verschil in benadering binnen de DVPA tussen de Khalq-fractie onder leiding van Taraki en Amin en de Partsjam-fractie onder leiding van Babrak Karmal. De Khalqi's, van voornamelijk Pasjtoense afkomst, hadden zich steeds voorstander betoond van een Groot-Afghanistan. De Partsjami, van gemengder etnische samenstelling en minder Afghaans-nationalistisch, onderschreven de wens tot inlijving van het woongebied der Pasjtoenen in Pakistan weliswaar, maar zij richtten zich meer naar Moskou, dat aanspraken van de Beloetsjen op een onafhankelijk Groot-Beloetsjistan als een op zich zelf staande problematiek benadert.²²

Tekenend voor de invloed van Moskou was de aankondiging door Kaboel, op 15 mei 1978, van een nationaliteitenpolitiek naar sovjetvoorbeeld. Ook na de (tijdelijke) uitschakeling van de Partsjam-fractie werd deze door Khalq voortgezet. De uitvoering van de politiek berustte bij het ministerie van Grenzen en Stammen. (In 1981 zou dit worden vervangen door het ministerie van Nationaliteiten en Stammen). Behalve in het Pasjtoe en Dari werden nu ook in het Oezbeeks, Toerkmeens, Noeristaans en Beloetsji radioprogramma's en publikaties verzorgd. Deze minderheden kregen bovendien de gelegenheid onderwijs in de nieuwe officiële voertalen te volgen.

De uitverkiezing van de Oezbeken lijkt voor de hand te liggen gezien hun aantal. Maar andere

bevolkingsgroepen, zoals de Hezara's en de Brahuï, die in Afghanistan talrijker zijn dan de Toerkmenen, Noeristani en Beloetsjen, kregen een dergelijke voorkeursbehandeling niet. Demografische overwegingen speelden dan ook geen rol. De keuze van de Oezbeken en Toerkmenen is gebaseerd op een verdeel- en heers-politiek, waarbij tevens het Pasjtöe ten koste van het Dari naar voren wordt geschoven. En de keuze van de Noeristani - die overigens van meet af aan een fiasco bleek vanwege hun aversie tegen elke vorm van centraal gezag en overheidsbemoediging - en van Beloetsjen komt voort uit regionaal-strategische en propagandistische overwegingen.²³ Door de Beloetsjen te verheffen tot een geprivilegeerde minderheid hoopte Kaboel de tegenstelling tot hun zwaar onderdrukte stamverwanten in Pakistan (en Iran) als schrijnend voor te stellen. Het verlenen van politiek asiel aan uit Pakistan gevluchte Beloetsjen was een ander middel tot verkrijging van goodwill en invloed in een zeer strategisch gelegen deel van Pakistan.

Pasjtöenistan, Beloetsjistan en een links front

Door de invasie van Afghanistan zijn de middelen van het Kremlin tot machtsuitbreiding aanzienlijk toegenomen, ondanks het probleem van de aanhoudende guerilla-activiteiten.

Sinds de bezetting is de kwestie-Pasjtöenistan in een geheel nieuw perspectief komen te staan. De militaire acties van de Sovjetunie zijn gericht op een ontvolking van die delen van het Afghaanse platteland waar de verzetsstrijders veel steun plegen te ontvangen. Bombardementen en de vernietiging van oogsten hebben een migratie naar de steden, alsmede een enorme vluchtelingenstroom teweeggebracht. Die (voortgaande) stroom geeft het bewind van Zia ul Haq grote problemen. De Afghanen vestigen zich merendeels in de NWFP, maar ook in de provincie Beloetsjistan. Door hun aantal (2,9 miljoen in december 1983) vormen ze daar een economische bedreiging voor de oorspronkelijke bevolking. Niet alleen moet deze nu water en weidegronden delen met de schapenhouders onder hun Afghaanse stamverwanten, maar ook maken de veelal ongeschoolde Afghanen zich niet erg geliefd door hun waren en arbeidskracht aan te bieden tegen lagere dan de gebruikelijke prijzen.²⁴ De gevolgen van de - in de eerste plaats door het omvangrijke aanbod - verstoorde verhoudingen op de arbeidsmarkt in de NWFP kunnen door het economisch zwakke Pakistan niet worden opgevangen. Evenmin is Islamabad tot nog toe in staat gebleken er de inflatie aan banden te leggen. Een politiek van migratie naar de provincie Punjab bleek weinig succesvol.

De onvrede over de Afghaanse vluchtelingen wordt aangegrepen om oppositie tegen Zia ul Haq te voeren. 's Lands grootste, maar in afwachting van alsmear uitgestelde vrije verkiezingen nog steeds verboden,

oppositiepartij, de PPP (Pakistan's People's Party), heeft al aangekondigd dat ze, zodra ze aan de macht is, het bewind van Karmal zal erkennen als de wettige regering van Afghanistan, de moedjaheddin zal verhinderen nog langer vanuit Pakistan te opereren en de vluchtelingen naar Afghanistan terug zal sturen.²⁵ Indien de onrust in de NWFP nog grotere omvang zal aannemen - en naar verluidt worden met dit doel agenten van de Afghaanse inlichtingendienst KHAD ingezet²⁶ - en als gevolg daarvan de roep om provinciaal zelfbestuur weer luider zal klinken, ziet Zia ul Haq zich wellicht gedwongen een soortgelijke politiek te volgen, zo wordt in Afghaanse verzetskringen gevreesd.²⁷

Intussen vormt de vluchtelingenkwestie voor de Pakistaanse regering ook een direct veiligheidsprobleem. Terwijl Islamabad officieel het standpunt verkondigt dat alleen vluchtelingen in het land worden toegelaten - en het onderscheid tussen moedjaheddin en vluchtelingen op het eerste gezicht inderdaad niet valt te maken - is het algemeen bekend dat de Afghaanse verzetsstrijders hun hoofdkwartieren in Pesjavar hebben, en dat ze vanaf Pakistaans grondgebied hun guerilla-acties ondernemen. De mogelijkheid voor de moedjaheddin over de moeilijk te bewaken bergachtige grens Afghanistan in en uit te lopen is één van de grootste problemen die de Sovjetunie ondervindt bij de onderdrukking van het Afghaanse verzet.

Regelmatig heeft Moskou hierover bij Islamabad geklaagd. In feite eist men dat de grens aan Pakistaanse zijde wordt gesloten. Nog vaker heeft men deze eisen kracht bijgezet door bombardering van Pakistaanse grensdorpen, waar de Afghaanse verzetsstrijders hun toevlucht plegen te zoeken. Zia ul Haq kan hier niet veel meer tegen doen dan steeds opnieuw protesten in te dienen en hopen dat het bij beperkte grensschendingen blijft. Een complicerende factor is dat Babrak Karmal - formeel gesproken in tegenstelling tot de Sovjetunie - zich in de rijen van Afghaanse regeringsleiders heeft geschaard die de Durand-linie niet als de definitieve grens tussen beide landen wensen te beschouwen.²⁸

Pakistaans problemen met Karmal en het Kremlin zouden voor een deel zijn verholpen, indien de grens effectief werd gesloten. Dit is vrijwel ondoenlijk om praktische, maar ook vanwege binnenlands-politieke redenen. De grensbewaking zou niet alleen een aanzienlijk deel van de Pakistaanse strijdkrachten opeisen, maar bovendien bestaat het leger voornamelijk uit Punjabi, en die zouden moeten worden ingezet in een gebied waarvan de bevolking wars is van de centrale, door Punjabi gedomineerde regering in Islamabad en juist streeft naar grotere provinciale zelfstandigheid. Het is derhalve verre van denkbeeldig dat een dergelijke maatregel op verzet zal stuiten van de Pakistaanse Pasjtoenen, die er ook moeilijk een oplossing in kunnen zien voor de sociaal-economische problemen die door de toevloed van de vluchtelingen in hun provincie zijn ontstaan.

Daarnaast dreigt voor Islamabad een (nieuwe) opstand in de uitgestrekte, maar dunbevolkte provincie Beloetsjistan. Enerzijds is het onherbergzame gebied waar de naar schatting 3,65 miljoen Beloetsjen de

meerderheid vormen, veruit het armste deel van Pakistan, anderzijds is het waarschijnlijk erg rijk aan grondstoffen en worden er reeds belangrijke hoeveelheden gas, olie en koper gewonnen.

Een fundamentele grief van de Beloetsjen is dat deze rijkdommen ten goede komen aan Islamabad en niet aan de provincie zelf. Ook een doorn in het oog vormt het feit dat de leidinggevende functies in de mijnen en fabrieken, alsmede die in het provinciale bestuursapparaat, in handen zijn van in groten getale naar het gebied gestuurde Punjabi. De verbeterde infrastructuur - een punt waar Islamabad op wijst om de grieven te ontkrachten - dient volgens de Beloetsjen voornamelijk om een snelle verplaatsing van de permanent aanwezige legereenheden mogelijk te maken. Daarnaast dreigt de komst van de Punjabi en, sinds de sovjetbezetting van Afghanistan, van Pasjtoenen de etnische samenstelling van de provincie te wijzigen ten nadele van de Beloetsjen.

Tijdens hun vier jaar durende opstand (1973-1977) stond provinciaal zelfbestuur op het spel. Sinds de bloedige onderdrukking ervan door Bhoetto, daarbij militair gesteund door de sjah, zijn de Beloetsjen radicaler geworden in hun standpunten. Een belangrijke factor daarbij is dat zij over het algemeen compromissen met Zia ul Haq uitgesloten achten. In plaats van provinciaal zelfbestuur binnen het kader van de Pakistaanse staat eisen nu ook voorheen gematigde leiders volledige onafhankelijkheid.²⁹

De Beloetsjen willen voor hun onafhankelijkheid vechten, maar ditmaal moet het een strijd worden met een reële kans op de overwinning. Daarom willen ze moderne wapens, en ze hopen die van Moskou te krijgen - zolang China en de Verenigde Staten het bewind in Islamabad steunen, de enig mogelijke bron van hulp. Terwijl ze niet onsympathiek staan ten opzichte van het bewind in Kaboel, zijn de Beloetsjen er mede door de bezetting van Afghanistan toch bang voor dat een door Moskou gesteunde onafhankelijkheidsstrijd uiteindelijk zal leiden tot leven onder sovjetdominantie. De Beloetsjen willen échte onafhankelijkheid, maar ze zijn er van overtuigd dat Moskou iets terug zal willen hebben voor een eventuele wapenhulp. Voor een aantal leiders is dit een reden een scenario te bedenken waarbij Beloetsjistan echt onafhankelijk wordt en de Sovjetunie in ruil voor de hulp militaire faciliteiten ontvangt. Sommigen, zoals Mengal, willen zelfs het risico van een sovjetoverheersing op de koop toe nemen: "If the Russians come...we might at least have some kind of conditional freedom...What 'freedom' do we have to lose?"³⁰

Maar nog altijd is het Kremlin niet overgegaan tot de grootscheepse wapenleveranties waar de Pakistaanse Beloetsjen om vragen. Zolang ook Pakistan en de Verenigde Staten de nodige terughoudendheid in de regio betrachten, lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat dit alsnog gebeuren zal.

Moskou streeft namelijk niet naar een desintegratie van Pakistan. Ofschoon de Sovjetunie het recht van de Beloetsjen op zelfbeschikking en onafhankelijkheid officieel erkent en ondersteunt, is zij in feite afkerig van een ("burgerlijk-nationalistische") afscheidingsbeweging van de Beloetsjen, en ze heeft hun ook steeds ontraden een

dergelijke politiek te volgen. Liever dan de onafhankelijkheidseisen van Beloetsjen (en dan ook Pasjtoenen en Sindhi) materieel te steunen en daarbij de Punjab (en Kasjmir) te moeten negeren, roept Moskou de communisten en andere progressieven in Pakistan op hun krachten te bundelen en klassenstrijd te voeren. Gestreefd moet worden naar de val van het bewind van Zia ul Haq, waarna het land zou moeten worden hervormd tot een losse, multinationale federatieve staat.³¹

Onder de Beloetsjen vertegenwoordigen het marxistische BPLF (Baluch People's Liberation Front) en de BSO (Baluch Student Organization), en tot op zekere hoogte ook Marri en zijn stam, dit sovjetstandpunt.³² Om de idee van klassenstrijd en algehele opstand te verbreiden en om teleurstelling over het uitblijven van de wapenhulp tegen te gaan, worden in Beloetsjistan agenten van de KHAD en de KGB ingezet.

De grootste (gematigd) linkse oppositiepartijen van Pakistan zijn de PPP en de NDP (National Democratic Party), die beide betrekkingen met Moskou onderhouden. Naar wordt aangenomen geniet de NDP brede steun in de NWFP. De PPP zou in het geval van vrije algemene verkiezingen als 's lands grootste partij naar voren komen.³³ Sinds de lokale verkiezingen in september 1979, waaraan alle partijen deelnamen met formeel onafhankelijke kandidaten en de PPP overwinningen boekte, heeft Zia ul Haq alle politieke activiteiten verboden en werden de partijen gedwongen ondergronds te opereren.

Voor de Pakistaanse oppositie vormt Afghanistan, in het bijzonder Kaboel, een belangrijk toevluchtsoord en contactcentrum. Leden van de PPP en NDP ontmoeten elkaar in de Afghaanse hoofdstad. Bhoetto's oudste zoon, Moertaza, leider van de terroristische beweging "Al Zulfikar", die een onderdeel vormt van de PPP, heeft er zelfs zijn hoofdkwartier gevestigd. Hij werkt er samen met Imam Ali Nazisj, de secretaris-generaal van de Pakistaanse Communistische Partij. Ook tal van andere Pakistaanse progressieven hebben Kaboel als basis gekozen. Tot een algehele bundeling van de linkse krachten in één front is het tot dusverre evenwel nog niet gekomen.

Wel bestaat er sinds februari 1981 een - door Moskou toegejuicht³⁴ - samenwerkingsverband van negen oppositiepartijen, zowel van gematigd linkse, liberale als islamitische signatuur. Een poging in februari 1982 alle politieke groeperingen te verenigen in deze MRD (Movement for the Restoration of Democracy), strandde op het verzet van de islamitische partijen, die klein (extreem) links van deelname uitsloten. Mochten de nu nog tegen Zia ul Haq opponerende moslims evenwel besluiten zich na deelneming aan de voor 25 februari 1985 in het vooruitzicht gestelde verkiezingen te schikken in een daarna nieuw op te zetten politiek systeem, dan zou een breuk ontstaan in de MRD. De kans op de vorming van een links front zou echter aanzienlijk groter worden.

Impasse en gevaar van escalering

Moskou en Kaboel hebben er nooit twijfel over laten bestaan dat de Afghaanse revolutie "onomkeerbaar" is. Het grootste probleem dat men ondervindt bij de onderdrukking van het verzet, is de mogelijkheid voor de moedjaheddin over de grenzen te vluchten naar Iran en vooral naar Pakistan, en dat ze zich daar kunnen organiseren en van wapens voorzien. Terwijl in Afghanistan zelf (niet geheel zonder succes) wordt gestreefd naar verbreding van het partij- en bestuurskader en militaire acties worden ondernomen tegen verzetshaarden, streven Moskou en Kaboel tegelijkertijd naar een politieke regeling met Islamabad en Teheran.

In voorstellen gedaan op 14 mei 1980 gaf Kaboel te kennen via directe onderhandelingen bilaterale akkoorden met Islamabad en Teheran te willen sluiten ter normalisering van de betrekkingen. In het kader van een politieke regeling kan volgens Kaboel (Moskou) ook een oplossing worden gevonden voor de kwestie van de terugtrekking van de sovjettroepen uit Afghanistan. Zodra namelijk een eind wordt gemaakt aan de gewapende invallen en alle vormen van inmenging in Afghanistans interne aangelegenheden, en wanneer ook de Verenigde Staten garanderen dat dergelijke activiteiten niet zullen worden hervat, zal Afghanistan geen reden meer hebben nog langer militaire hulp van de Sovjetunie te vragen, en kunnen de troepen worden teruggetrokken.³⁵

Inwilliging van deze eisen, door Moskou en Kaboel regelmatig herhaald en ook bij de onderhandelingen onder auspiciën van de Verenigde Naties op tafel gelegd, zou betekenen dat Afghanistan wordt prijsgegeven. Pakistan en Iran vormen dan niet langer toevluchtsoorden voor de Afghanen, die er bovendien geen wapens meer kunnen krijgen. In Afghanistan zelf zullen de sovjettroepen net zo lang blijven tot alle verzet is geëlimineerd. Het hoeft daarom geen verbazing te wekken dat tot op heden onderhandelingen zinloos zijn gebleken. Overigens hebben Pakistan en Iran steeds geweigerd rechtstreeks met Kaboel te onderhandelen, daar dit een stilzwijgende erkenning zou inhouden van het bewind van Karmal als de wettige, representatieve regering van Afghanistan.

Iran is overigens minder kwetsbaar dan Pakistan voor ondermijnende activiteiten door de Sovjetunie vanuit Afghanistan. In Iran worden de Afghaanse vluchtelingen, ongeveer 650.000,³⁶ zeer beperkt in hun bewegingsvrijheid; veel minder dan in Pakistan wordt hun toegestaan het land te gebruiken als basis voor verzetsactiviteiten in (West) Afghanistan. Het aantal gerapporteerde schendingen van het Iraanse luchtruim ligt dan ook beduidend lager dan in het geval van Pakistan.

Terwijl Teheran enerzijds veel minder dan Islamabad een militaire bedreiging van de sovjetpositie in Afghanistan door de moedjaheddin stimuleert,³⁷ blijft de Iraanse leiding anderzijds het regime in Kaboel bestempelen als "goddeloos" en "onrechtmatig". Iran heeft tot nu toe alle onderhandelingen geboycot, omdat de Afghaanse verzetsleiders er niet als partij bij betrokken werden.

Ofschoon het bewind van Khomeini in een internationaal isolement verkeert, beschikt Moskou vanuit zijn positie in Afghanistan niet over politieke pressiemiddelen vergelijkbaar met die jegens Pakistan, om Teheran tot een meer positieve benadering van het bewind in Kaboel te dwingen. Zo vormen de Iraanse Beloetsjen, reeds door de sjah en nu ook door Khomeini effectief onderdrukt, voor Moskou geen direct aanknopingspunt voor inmenging in de binnenlandse aangelegenheden. Alleen in het geval van een algehele opstand van de Pakistaanse Beloetsjen bestaat de mogelijkheid dat hun Iraanse stamverwanten zich bij hen aansluiten.³⁸ De meest voor de hand liggende mogelijkheid tot subversieve activiteiten lag in het gebruik van de communistische Tudeh-partij; deze is echter door het sji'ietische bewind uitgeschakeld.³⁹

De beste mogelijkheid voor de Sovjetunie uiteindelijk meer invloed in Iran te verkrijgen lijkt vooralsnog te schuilen in militaire en economische verzwakking ervan en vooral in een daaruit voortvloeiende aantasting van de positie van de ayatollah, ten gevolge van de Iraaks-Iraanse oorlog. Officieel neemt de Sovjetunie daarin een neutrale houding in, net als tal van Westerse landen, maar samen met Frankrijk vormt ze de voornaamste wapenleverancier van Bagdad. De machtspositie die de Sovjetunie in Afghanistan heeft opgebouwd, lijkt voor Iran alleen dan een militaire bedreiging te zullen vormen, wanneer de oorlog met Irak internationale proporties gaat aannemen of wanneer het tot een uitbarsting komt in Pakistaans Beloetsjistan.

De middelen waarmee Moskou politieke en militaire druk op Islamabad kan uitoefenen teneinde een politieke regeling met Kaboel te bewerkstelligen, zijn aanzienlijk. Zelfs bestaat de dreiging dat het bewind van Ul Haq ten val wordt gebracht; in het uiterste geval zou het voortbestaan van de Pakistaanse staat in gevaar kunnen komen, als Moskou dat wil.

Desalniettemin heeft Zia ul Haq tot op heden niet aan de druk willen toegeven. De generaal beseft dat een gepacificeerd Afghanistan eveneens een grote bedreiging kan worden voor zijn land.⁴⁰ Bovendien heeft de sovjetbezetting van Afghanistan hem de kans geboden zijn bewind met hulp van vooral de Verenigde Staten militair te versterken. Daardoor is hij beter in staat de binnenlandse oppositie de kop in te drukken, hoewel hij op zijn hoede moet blijven voor een staatsgreep van links.

Volgens Ul Haqs recentste belofte zullen landelijke verkiezingen worden gehouden op 25 februari 1985. Politieke partijen blijven echter verboden; en de formeel onafhankelijke kandidaten mogen alleen deelnemen wanneer ze de instemming van de generaal hebben.

Vooruitlopend op de komende parlementsverkiezingen heeft Zia ul Haq op 19 december 1984 een nationaal referendum laten houden ter goedkeuring van zijn islamiseringspolitiek, dat tegelijkertijd een legitimering moest vormen voor zijn aanblijven als president voor nog eens vijf jaar. Mede vanwege deze koppeling betitelde de MRD het referendum van meet af aan als een farce en riep zij op tot een algehele boycot ervan. Volgens de officiële uit-

slag zou 62 procent van alle kiesgerechtigden hebben gestemd (en waren vrijwel allen vóór), maar door de MRD werd de uitslag "an unprecedented fraud" genoemd.⁴¹ Ook volgens buitenlandse waarnemers lag het opkomstpercentage aanzienlijk lager dan door het regime geclaimd, namelijk rond de 25 procent.⁴²

Mede door de repressie zijn de PPP en de NDP tot dusverre niet in staat gebleken een landelijk netwerk op te bouwen waarmee ze een massabeweging kunnen organiseren die vrije algemene verkiezingen op partijpolitieke basis kan afdwingen. Een en ander resulteert echter wel in een toenemend isolement van het regime, zeker zolang de militaire opbouw niet gepaard gaat met economische verbeteringen in vooral de NWFP en Beloetsjistan en met grotere provinciale autonomie.

Dank zij de Amerikaanse militaire bijstand en de garanties vervat in de "Carter-doctrine" hoeft Zia ul Haq niet werkelijk bevreesd te zijn voor een militaire aanval van de Sovjetunie die verder gaat dan het bombarderen van grensdorpjes, en evenmin voor grootscheepse wapenleveranties aan de Beloetsjen. Anderzijds hoeft Moskou niet te vrezen dat de Afghaanse verzetsstrijders via Pakistan geavanceerdere en zwaardere Amerikaanse wapens zullen krijgen, waarmee ze de strijd in Afghanistan eventueel in hun voordeel zouden kunnen beslissen. In beide gevallen zou het gevaar van escalering dreigen die zich uitstrekt tot op zowel Afghaans als Pakistaans grondgebied, en waarbij Amerikaanse en sovjettroepen direct tegenover elkaar staan.

Het is waarschijnlijk dat daar dan ook de Volksrepubliek China bij betrokken raakt. Pakistan en China zijn al geruime tijd bevriende buurstaten; sinds de jaren '60 geeft Peking militaire en economische hulp. Voor China vormt de bezetting van Afghanistan eens te meer een bewijs voor het sovjetstreven naar wereldhegemonie, en het ziet Pakistan als een volgende potentieel slachtoffer. Dat zowel Carter als Reagan de integriteit van de Pakistaanse staat heeft gegarandeerd, wordt door de Chinese leiders toegejuicht. Net als de Verenigde Staten acht China het van wezenlijk belang dat Pakistan buiten de sovjetsfeer blijft. Met een op Moskou georienteerd Pakistan zou China vrijwel geheel door de Sovjetunie en haar bondgenoten zijn omringd. Om die reden heeft Peking bij herhaling ondubbelzinnig steun toegezegd aan Islamabad in het geval van agressie jegens Pakistan.⁴³

Tot dusverre is door alle bij de Afghaans-Pakistaanse problematiek betrokken partijen een politiek van terughoudendheid gevoerd. Een complicerende factor echter vormt de dreiging van een vierde oorlog tussen India en Pakistan.

De bezetting van Afghanistan heeft ook voor de betrekkingen tussen India en Pakistan ingrijpende gevolgen gehad. Tegen de grote hoeveelheid wapens, waaronder F-16-vliegtuigen, die de Verenigde Staten sindsdien aan Pakistan hebben geleverd, heeft India heftig geprotesteerd. Volgens New Delhi beschikte Islamabad nu over veel uitgebreidere mogelijkheden tot agressie, zodat ook India zich gedwongen voelde zich militair te versterken. De in 1984 gereedgekomen Pakistaanse fabriek voor uraniumverrijking, waarmee het land binnen afzienbare tijd een

atoomwapen zou kunnen produceren, vormt voor India - overigens zelf een nucleaire mogendheid - een extra reden tot bezorgdheid.

De sovjetbezetting en de toegenomen militaire kracht van Pakistan hebben geleid tot een ambivalente houding van India jegens Pakistan en de Sovjetunie. Enerzijds is men bevreesd voor een militair sterk Pakistan, anderzijds is men zeer huiverig voor het visioen van een zwak, voor sovjetdominantie openstaand buurland dat dan niet langer fungeert als bufferstaat. Deze tweeslachtigheid speelt ook mee in de Indiase houding ten aanzien van de Sovjetunie sinds de bezetting van Afghanistan. Hoewel aan de ene kant de betrekkingen met Moskou vriendschappelijk zijn gebleven, probeert New Delhi nu door het aanhalen van de betrekkingen met andere mogendheden al te grote afhankelijkheid van Moskou te voorkomen.⁴⁴

India keurt zowel de buitenlandse steun aan de Afghaanse verzetsstrijders af, alsook de vóórtdurende aanwezigheid van de sovjettroepen in Afghanistan.⁴⁵ Het ziet in Kaboel het liefst een (eventueel communistische) regering die zich kan handhaven zonder de militaire steun van Moskou. Als de Sovjetunie haar troepen heeft teruggetrokken en daardoor ook minder direct een bedreiging voor Pakistan vormt, dan neemt, zo hoopt men, de bereidheid van de Verenigde Staten af Pakistan nog langer militair te versterken.⁴⁶

Terwijl de praktijk uitwijst dat deze hoop verre van gerechtvaardigd is, draagt India er ook zelf toe bij dat Pakistan van de Verenigde Staten wapens blijft ontvangen. Zo is een Pakistaans voorstel een niet-aanvalsverdrag te sluiten in het slop geraakt, en ook zijn de spanningen rond de kwestie-Kasjmir opnieuw toegenomen.

Zolang het bij grensschendingen en troepenbewegingen langs de grenzen blijft, is er weinig aan de hand, en eventueel valt ook een beperkte oorlog nog binnen de marges van het "toelaatbare". Maar in feite zouden militaire acties niet meer binnen een regionale context vallen. Vanwege de directe betrokkenheid van de supermogendheden en China geldt voor een gewelddadig Indiaas-Pakistaanse situatie: overschrijding van bepaalde limieten betekent onherroepelijk escalering. Vooralsnog hebben Moskou, Peking en Washington die weten te voorkomen.

Slotbeschouwing

De militaire versterking van Pakistan en de Rapid Deployment Force ten spijt lijkt de Sovjetunie bij een escalering in de regio militair in het voordeel vanwege de bases in Afghanistan en de korte aanvoerlijnen. Ofschoon "Afghanistan" inderdaad "een kwalitatief nieuwe stap" betekende, daar de Sovjetunie in 1979 niet een "socialistische" bondgenoot binnenviel maar slechts een "socialistisch georiënteerde" staat, moet het toch zeer onwaar-

schijnlijk worden geacht dat het Kremlin zal besluiten tot militaire overrompeling van een land als Pakistan, waarmee het geen enkele binding heeft. Bovendien dreigt, mocht Moskou al dergelijke plannen koesteren, direct een conflict op mondiaal niveau.

Maar niet alleen daarom is de Sovjetunie bij een oorlog tegen Pakistan in het geheel niet gebaat. Op langere termijn biedt de huidige situatie Moskou aanzienlijk betere perspectieven om zowel de strijd in Afghanistan in haar voordeel te beslechten, alsook om met andere dan militaire middelen grotere invloed in Pakistan te verkrijgen. Om die reden is de militaire hulp die Islamabad van de Verenigde Staten en China ontvangt, minder zwaarwegend dan ze op het eerste gezicht lijkt.

Aangezien Zia ul Haq zich gesteund weet door machtige bondgenoten en door zijn eigen militaire apparaat heeft hij tot dusverre niet hoeven toegeven aan de pressie die de Sovjetunie de afgelopen jaren op Pakistan heeft uitgeoefend. En daar de kwestie-Afghanistan in een impasse blijft verkeren zolang Pakistan niet meewerkt aan de door Moskou gewenste oplossing, ligt de nadruk van de politiek van het Kremlin op de volgende punten. Ten eerste: het verder ondergraven van de positie van Zia ul Haq en het stimuleren van een "autonome revolutie" door een breed links front. Ten tweede: de pacificatie van Afghanistan door verwezenlijking van de voorstellen zoals die zijn gedaan door Kaboel op 14 mei 1980, door middel van een politieke regeling met Pakistans eventuele nieuwe machthebbers.

Hoewel de gevechten in Afghanistan onverminderd voortduren, zijn de vooruitzichten voor het Afghaanse verzet nogal somber. Zijn lot wordt in wezen bepaald door de binnenlands-politieke situatie in Pakistan. De belangrijkste oppositionele groepering daar, de PPP, heeft zich op voorhand bereid verklaard tot een politieke overeenkomst met Kaboel zodra ze aan de macht is. Het is derhalve voor het Afghaanse verzet van het grootste belang dat Ul Haq de basis voor zijn bewind weet te verbreden door de onvrede bij de Pakistaanse bevolking te doen afnemen. Hierbij valt te denken aan economische verbeteringen en een grotere mate van provinciaal zelfbestuur in de NWFP en Beloetsjistan. Belangrijke concessies zouden ook zijn erkenning van alle politieke partijen en vrije algemene verkiezingen op partij-politieke basis. Paradoxaal genoeg is het Afghaanse verzet niet gebaat bij zulke verkiezingen, juist omdat de PPP waarschijnlijk als overwinnaar uit de bus zal komen. Dit is tevens de reden waarom ze voorlopig niet worden gehouden door het militaire regime. Daarom ligt het in de lijn der verwachtingen dat het isolement van het regime en de binnenlandse onrust zullen toenemen. De dreiging van een staatsgreep tegen Zia ul Haq blijft dan ook permanent aanwezig.

Noten

- 1 Geciteerd in: Zubeida Mustafa, "Pakistan-US relations: the latest phase", *The World Today* vol 37, no 12 (december 1981), 472.
- 2 De eerste beschuldigingen werden geuit in een artikel van I. Aleksandrov, *Pravda* 19 maart 1979, n.a.v. de opstand in Herat. Sindsdien zijn ze regelmatig herhaald. Zie in het bijzonder: A. Petrov in *Pravda* 31 december 1979, en Y. Volkov et al. (ed.), *The truth about Afghanistan. Documents, facts, eyewitness reports*, Moskou, 1980, 63 en 80-82. Beschuldigingen die in eerste instantie ook aan het adres van Iran werden geuit, werden later niet meer herhaald of slechts in een milde vorm (zie A. Petrov, *Pravda* 25 mei 1980; *Pravda* 16 december 1982). Zie ook Huib Hendrikse, "Moskou en Afghanistan: de mythe van de oorlog die geen oorlog is", *Internationale Spectator* vol 38, no 7 (juli 1984), 377-384.
- 3 *Pravda* 29 december 1979.
- 4 Zie hierover Henry S. Bradsher, *Afghanistan and the Soviet Union*, Durham (N.C.), 1983, 173-175.
- 5 Zie over de lange-termijnpolitiek ten aanzien van Afghanistan: Jan van Heugten, "Afghanistan: hoe de Russen er kwamen", *Internationale Spectator* vol 37, no 4 (april 1983), in het bijzonder 206-209, en (vooral voor de periode na de Tweede Wereldoorlog) Anthony Arnold, *Afghanistan. The Soviet invasion in perspective*, Stanford, 1981.
- 6 Zie Gromyko tegenover de Amerikaanse ambassadeur Watson, geciteerd in: J.L. Nogee en R.H. Donaldson, *Soviet foreign policy since World War II*, New York, 1981, 280.
- 7 Geciteerd in: Hedrick Smith, "Russia's power strategy. Reflections on Afghanistan", in: E.P. Hoffmann en F.J. Flernon Jr. (ed.), *The conduct of Soviet foreign policy*, New York, 1980 (2de ed.), 739.
- 8 Geciteerd in: Thomas T. Hammond, "Afghanistan and the Persian Gulf", *Survey. A journal of East and West studies*, vol 26, no 2 (lente 1982), 84.
- 9 R. McGeehan, "Carter's crisis: Iran, Afghanistan and presidential politics", *The World Today* vol 36, no 5 (mei 1980), 167; zie over de RDF ook K.E. Vosskübler, "Militair-strategische aspecten van de situatie in Zuidwest-Azië", *Internationale Spectator* vol 36, no 2 (februari 1982), 82-89.
- 10 *Pravda* 13 januari 1980.
- 11 *The Times* 2 januari 1980.
- 12 Amerika Dienst Dokumentation (International Communication Agency, Embassy of the USA), *Die sowjetische Invasion in Afghanistan. Eine Untersuchung des US-Aussenministeriums*, Bonn, 16 april 1980, 2; Bradsher, a.w., 90, 228 (en noot 122).
- 13 Nieuw was de toepassing ervan in een slechts "socialistisch georiënteerde staat" (zie hierover Helmut Dahm, "Afghanistan als Lehrstück der politischen und militärischen Doktrin Sowjetrusslands", in: H. Vogel (ed.), *Die sowjetische Intervention in Afghanistan. Entstehung und Hintergründe einer weltpolitischen Krise*, Baden-Baden, 1980, 212-214 en 238-243), en met uitsluitend sovjetrussische troepen. Zie over de "Brezjnev-doctrine" ook: Bradsher, a.w., 137-139; en Robert Rand, "The Brezhnev doctrine, Afghanistan and the upcoming Warsaw Pact summit", *Radio Liberty Research Bulletin* 171 (1980)
- 14 In: William H. Gregory, "The Afghan puzzle", *Aviation Week & Space Technology* 21 januari 1980, 11

- 15 *New York Times* 8 december 1978 (Beschouwing n.a.v. het op 5 december 1978 gesloten vriendschapsverdrag tussen de Sovjetunie en Afghanistan).
- 16 J.S.Roucek, "Afghanistan in geopolitics", *Ukrainian Quarterly* vol 36, no 2 (zomer 1980), 158.
- 17 Selig S. Harrison, "A breakthrough in Afghanistan?", *Foreign Policy* no 51 (zomer 1983), 8.
- 18 Vgl. Bradsher, a.w., 221; en *NRC Handelsblad* 2 oktober 1984.
- 19 Aldaar Pakhtoenen geheten. In veel engelstalige literatuur worden zij overigens ook wel betiteld als "Pathans". Wij gebruiken hier de benaming die in Afghanistan gangbaar is.
- 20 Vgl. Daoed in bijvoorbeeld *The Kabul Times* 30 augustus 1975.
- 21 "Basic lines of revolutionary duties of govt. of Democratic Republic of Afghanistan", in: *The Kabul Times* 10 mei 1978.
- 22 Inayatullah Baloch, "Afghanistan, Paschtunistan, Belutschistan", *Aussenpolitik* no 31 (herfst 1980), 284.
- 23 Eden Naby, "The ethnic factor in Soviet-Afghan relations", *Asian Survey* no 20 (maart 1980), 242-245.
- 24 Vgl. Robert G. Wirsing, *The Baluchis and the Pathans*, Londen, 1981, 16; Arnold Karskens, "Gastvrijheid van Pakistan kent grenzen", *Internationale Samenwerking* 15 oktober 1982, 6; Bradsher, a.w., 218; Bureau of Intelligence and Research, "Afghanistan: 4 years of occupation", *Department of State Bulletin* januari 1984, 77.
- 25 Amin Saikal, "The Pakistan unrest and the Afghanistan problem", *The World Today* vol 40, no 3 (maart 1984), 106.
- 26 Bureau of Intelligence and Research, a.w., 77.
- 27 Vgl. Saikal, a.w., 106; en "Die doppelte Sowjetbehandlung für Afghanistan", in: *Zeitbild* (Schweizerisches Ost-Institut, Bern) vol 24, no 14 (13 juli 1983), 5.
- 28 Zo verklaarde Karmal op zijn eerste persconferentie de Afgaans-Pakistaanse grens als "een open terrein" te beschouwen, in: *The Kabul New Times* 8 januari 1980.
- 29 Zie de interviews met Bizenjo en Mengal in Selig S. Harrison, *In Afghanistan's shadow: Baluch nationalism and Soviet temptations*, New York, 1981, 57-58, 60, respectievelijk 66 en 69. Zie ook het vraaggelbesprek met Mengal in Lawrence L(ifschultz), "Un atout pour Moscou: l'irrédentisme du Balouchistan", *Le Monde Diplomatique* september 1983, 14-15.
- 30 Geciteerd in: Harrison, *In Afghanistan's shadow*, 67.
- 31 Vgl. Harrison, *ibidem*, 129-132.
- 32 Zie bijvoorbeeld Murad Khan (BPLF) in: Tariq Ali, *Can Pakistan survive? The death of a state*, Harmondsworth, 1983, 200-202.
- 33 Saikal, a.w., 105; Ali, a.w., 152.
- 34 Zie bijvoorbeeld V. Bajkov, "Pakistan: uneasy times", *International Affairs* no 7 (juli) 1982, 128-129.

- 35 *Pravda* 15 mei 1980. Zie ook de gezamenlijke verklaring van Moskou en Kaboel op 16 oktober 1980, in: *Pravda* 20 oktober 1980.
- 36 Bureau of Intelligence and Research, a.w., 78.
- 37 Zie ook Zalmay Khalilzad, "Islamic Iran: Soviet dilemma", *Problems of Communism* vol 33, no 1 (januari-februari 1984), 14.
- 38 Vgl. Harrison, *In Afghanistan's shadow*, 89; en Ali, a.w., 185.
- 39 Khalilzad, a.w., 8-9.
- 40 Bradsher, a.w., 221.
- 41 *New York Times* 21 december 1984.
- 42 *NRC Handelsblad* 20 december 1984.
- 43 Yaacov Vertzberger, "Afghanistan in China's policy", *Problems of Communism* vol 31, no 3 (mei-juni 1982), 14 en noot 58.
- 44 Zie H.W. van Santen, "India na Afghanistan: een heroriëntatie van de buitenlandse politiek", *Internationale Spectator* vol 37, no 2 (februari 1983), 74-78.
- 45 Bimal Prasad, "India and the Afghan crisis", in: K.P. Misra (ed.), *Afgha nistan in crisis*, New Delhi, 1981, 82 (overigens zet de auteur in het artikel het misverstand recht dat India géén kritiek op de sovjetinvasie zou hebben).
- 46 Selig S. Harrison, *Soviet policy in South-Asia* (Testimony before the Subcommittee on Asian and Pacific Affairs, Committee on Foreign Affairs, US House of Representatives), Washington, 28 juli 1983, 1-5.

Op de website geplaatst: maart 2009

Eerder gepubliceerd als:

Jan van Heugten en Olivier Immig, "De kwestie-Afghanistan en de bedreiging van Pakistan",
in *Internationale Spectator* vol 39, no 2 (februari 1985), 73 - 83